

SYLWIA SZYMAŃSKA

Zakład Psychologii Klinicznej
Instytut Psychologii UŁ

**RZETELNOŚĆ I TRAFNOŚĆ POLSKIEGO PRZEKŁADU
KWESTIONARIUSZA RUDOLFA H. MOOSA:
COPING RESPONSES INVENTORY – YOUTH FORM**

WPROWADZENIE

Problematyka stresu od wielu lat cieszy się dużym zainteresowaniem psychologów. R. S. Lazarus i S. Folkman (1984, 19) definiują stres jako „pewien rodzaj relacji między jednostką a otoczeniem, która przez jednostkę oceniana jest jako obciążająca, czy przekraczająca jej zasoby i zagrażająca jej dobrostanowi”. Obecnie uwaga badaczy koncentruje się nie tyle na samym pojęciu stresu, co na mechanizmach uruchamianych przez podmiot w celu radzenia sobie (*coping*) z sytuacją trudną. Badacze różnie definiują pojęcie *coping*. Jedni z nich mówiąc o radzeniu sobie ze stresem mają na myśli pewne względnie trwałe dyspozycje, cechy osobowości, właściwości, czy style radzenia sobie. Inne podejście do tej problematyki reprezentują autorzy utożsamiający *coping* z określonymi strategiami uruchamianymi przez podmiot w konkretnej sytuacji stresowej, a tkwiącymi w jego repertuarze zachowań. Według trzeciego stanowiska radzenie sobie ze stresem to pewien proces (Wrześniewski 1996a, b). R. S. Lazarus i S. Folkman mówiąc o radzeniu sobie ze stresem akcentują ważną rolę subiektywnej oceny przez jednostkę sytuacji oraz jej indywidualnych możliwości poradzenia sobie. Dodatkowo, ze względu na relacyjne ujmowanie radzenia sobie ze stresem, zwracają uwagę na rolę czynników sytuacyjnych, które mogą wpływać na jednostkę (Lazarus, Folkman 1984; Lazarus 1990).

Relacyjne stanowisko w zakresie pojmowania stresu i radzenia sobie reprezentuje także R. H. Moos. Jego model radzenia sobie ze stresem opiera się na założeniu, że wybór określonej strategii radzenia sobie z sytuacją trudną uwarunkowany jest właściwościami osoby, która tej sytuacji doświadcza (np. temperamentem, poziomem samooceny czy lęku) oraz obiektywnymi cechami sytuacji. Indywidualne cechy podmiotu wpływają na ocenę tej sytuacji jako zagrażającej lub nie i wybór strategii postępowania (Moos 1993).

Wielość koncepcji stresu i radzenia sobie powoduje, że pomiar tych zmiennych dokonywany jest różnymi, często opartymi na odmiennych założeniach teoretycznych, narzędziami. Wśród nich wymienić można R. S. Lazarusa i S. Folkmana The Ways of Coping Questionnaire (WCQ), The Coping Inventory for Stressful Situations (CISS) autorstwa N. S. Endlera i D. A. Parkera, czy Coping Responses Inventory (CRI) R. H. Moosa. Przegląd istniejących narzędzi pomiaru stylów, czy strategii radzenia sobie ze stresem pokazał jednak, że brak jest dostatecznie rzetelnych i trafnych narzędzi do pomiaru sposobów radzenia sobie z trudnymi sytuacjami dzieci i młodzieży.

Artykuł ten stanowi doniesienie z prac nad oceną wartości psychometrycznej polskiego przekładu Kwestionariusza R. H. Moosa (Coping Responses Inventory – Youth Form) do badania strategii radzenia sobie ze stresem u młodzieży.

KWESTIONARIUSZ CRI – YOUTH FORM

Kwestionariusz R. H. Moosa (Coping Responses Inventory – Youth Form) służy do badania strategii radzenia sobie ze stresem młodzieży w wieku 12–18 lat. Skonstruowany został na bazie analogicznego kwestionariusza do badania osób dorosłych (CRI – Adult). Autor posługując się pozycjami z kwestionariusza dla dorosłych, danymi z literatury przedmiotu i rozmów z młodzieżą na temat sposobów radzenia sobie z problemami przeprowadził pięciostopniowe badania, w wyniku których z początkowej listy 100 pozycji i 10 wymiarów (ustalonych *a priori*) skonstruował ostateczną wersję CRI – Youth Form.

Kwestionariusz ten mierzy osiem typów strategii radzenia sobie ze stresem tworzących następujące skale:

- 1) Analiza Logiczna (Logical Analysis) – próby zrozumienia problemu i jego konsekwencji dla podmiotu;
- 2) Pozytywne Przewartościowanie (Positive Reappraisal) – przeorganizowanie problemu w taki sposób, by przy pełnej świadomości realiów sytuacji znaleźć jej pozytywne aspekty;

3) Poszukiwanie Wsparcia (Seeking Guidance and Support) – szukanie informacji, porady, pomocy itp.;

4) Podjęcie Działania Rozwiązującego Problem (Problem Solving) – podejmowanie konkretnych działań w celu uporania się z problemem;

5) Unikanie Poznawcze (Cognitive Avoidance) – dążenie do unikania realistycznego myślenia o problemie;

6) Akceptacja/Rezygnacja (Acceptance or Resignation) – bierne zaakceptowanie sytuacji stresowej i rezygnacja z jakichkolwiek prób jej przezwyciężenia;

7) Poszukiwanie Zastępczych Wzmocnień (Seeking Alternative Rewards) – próby rozwiązania problemu poprzez szukanie zastępczych form aktywności, które staną się źródłem satysfakcji dla podmiotu;

8) Wyładowanie Emocjonalne (Emotional Discharge) – zachowania polegające na redukcji przykrego napięcia związanego z problemem poprzez okazywanie negatywnych uczuć.

Cztery pierwsze skale dotyczą tzw. *approach coping*, czyli radzenie sobie ze stresem przybliżające do problemu. Osoby uzyskujące wysokie wyniki w tej grupie skal w sytuacjach stresowych mają tendencję do aktywnego poszukiwania rozwiązań problemu poprzez poznawcze jego przekształcanie czy próby wyjścia z sytuacji. Pozostałe skale mierzą tzw. *avoidance coping* – radzenie sobie ze stresem polegające na unikaniu problemu. Wysokie wyniki w tej grupie skal charakterystyczne są dla osób mających tendencję do wystrzegania się myślenia o problemie, konfrontacji z trudną sytuacją. W każdej z tych grup dwie skale odzwierciedlają poznawcze, zaś dwie następne behawioralne strategie radzenia sobie ze stresem (Moos 1993).

Kwestionariusz składa się z dwóch części. W pierwszej z nich osoba badana opisuje problem, przykrą sytuację, która zaistniała w ciągu ostatnich 12 miesięcy, a następnie odpowiada na 10 pytań dotyczących tego problemu wybierając jedną z czterech możliwych odpowiedzi (od „zdecydowanie tak” do „zdecydowanie nie”). Ta część kwestionariusza ma jedynie charakter opisowy. Uzyskane odpowiedzi nie są ujmowane ilościowo, ani poddawane analizom statystycznym. Dostarczają jednak, zdaniem autora narzędzia, ważnych informacji o tym, jak podmiot postrzega sytuację stresową (wyzwanie, czy zagrożenie), jej przyczyny (niespodziewana, czy oczekiwana) oraz wyniki (problem został rozwiązany lub nie). Druga część, na którą składa się 48 pozycji tworzy przedstawione powyżej osiem skal. Każda ze skal składa się z sześciu pozycji. Osoba badana ustosunkowuje się do poszczególnych pozycji poprzez wybór jednej z czterech odpowiedzi (od „nigdy” do „często”). Kwestionariusz może być stosowany zarówno w badaniach indywidualnych jak i zbiorowych. Przeznaczony jest nie tylko dla młodzieży zdrowej, ale także osób, u których występują zaburzenia zachowania, problemy w przystosowaniu emocjonalnym, objawy psychotyczne czy chorych somatycznie (Moos 1993).

RZETELNOŚĆ I TRAFNOŚĆ ORYGINALNEJ WERSJI KWESTIONARIUSZA

Rzetelność kwestionariusza oszacowano poprzez ocenę zgodności wewnętrznej (współczynnik alfa Cronbacha) oraz stabilności bezwzględnej (współczynnik r -Pearsona) poszczególnych skal 48-itemowej drugiej części kwestionariusza. Zbadano 315 osób w wieku 12–18 lat. Współczynniki zgodności wewnętrznej są umiarkowane i zadowalające – wahają się od 0,55 (Akceptacja/Rezygnacja) do 0,79 (Pozytywne Przewartościowanie). Stabilność, oszacowana poprzez dwukrotne badanie tej samej grupy młodzieży w odstępie 12–15 miesięcy, jest niska. Jej średnia wartość wynosi 0,32 (Moos 1993).

W celu oceny trafności teoretycznej oryginalnej wersji kwestionariusza porównano między sobą wyniki badań czterech grup osób: młodzieży zdrowej, pacjentów z klinicznie rozpoznaną depresją, pacjentów wykazujących zaburzenia zachowania oraz osób ze schorzeniami reumatycznymi. W porównaniu z kontrolną grupą osób zdrowych istotne różnice w zakresie strategii radzenia sobie ze stresem wystąpiły u pacjentów depresyjnych i osób z zaburzeniami zachowania (istotnie wyższe wyniki w skalach Unikanie Poznawcze, Akceptacja/Rezygnacja, Poszukiwanie Zastępczych Wzmocnień oraz Wyładowanie Emocjonalne) (tamże).

POLSKI PRZEKŁAD KWESTIONARIUSZA

Prace nad polską wersją kwestionariusza rozpoczęto od przetłumaczenia na język polski jego oryginału (CRI – Youth Form). Dokonano trzech niezależnych tłumaczeń. W każdym z nich starano się zadbać o jak największą wierność oryginałowi. W wielu przypadkach konieczna była modyfikacja, tak jednak by treść pozycji odpowiadała amerykańskiej wersji kwestionariusza. Następnie wybrano te sformułowania, które zdaniem psychologów dokonujących tłumaczeń były najtrafniejsze ze względu na treść i formę stylistyczną. Dodatkowo, dla większej przejrzystości narzędzia, pytania drugiej jego części przekształcono w twierdzenia oraz utworzono dwie wersje kwestionariusza – jedną dla dziewcząt i drugą dla chłopców.

Następnie oszacowano strukturę czynnikową polskiego przekładu CRI – Youth Form, rzetelność poszczególnych wymiarów oraz trafność teoretyczną. Wszystkie analizy, zgodnie z założeniami R. H. Moosa, wykonano jedynie dla drugiej części kwestionariusza. W badaniach tych oparto się na danych od 160 uczniów szkół średnich w wieku 16–18 lat (średnia wieku 17,2 lat) – 75 dziewcząt i 85 chłopców oraz danych otrzymanych z badań 62 chłopców w wieku 15–18 lat (średnia wieku 16,7) – 31 wychowanków Ośrodka Szkolno-Wychowawczego i 31 stanowiących grupę kontrolną.

TRAFNOŚĆ CZYNNIKOWA KWESTIONARIUSZA

Pierwszym krokiem w ocenie własności psychometrycznych kwestionariusza było zbadanie jego struktury czynnikowej. Zastosowano analizę czynnikową na poziomie pozycji kwestionariusza posługując się metodą głównych składowych (z rotacją ortogonalną *varimax*) dla danych uzyskanych od uczniów ($N = 160$). Otrzymano 16 czynników o wartości własnej powyżej jedności, wyjaśniających łącznie 72,8% wariancji. Największy przyrost wartości własnej pojawił się w ośmiu pierwszych czynnikach, co pozwoliło na powtórzenie analizy czynnikowej ograniczając się do ośmiu wymiarów. Spodziewano się uzyskać strukturę czynnikową kwestionariusza zbliżoną do oryginału. Wyodrębnione osiem czynników wyjaśnia łącznie 56,3% wariancji. Wyniki przeprowadzonej analizy przedstawiamy w tab. 1. W odniesieniu do pozycji mających ładunki czynnikowe w innym czynniku uwzględniono jedynie wartości powyżej 0,30.

Tabela 1

Analiza czynnikowa polskiego przekładu CRI – Youth Form ($N = 160$)

CZYNNIKI	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Wartość własna	10,22	3,45	3,15	2,38	2,21	2,01	1,86	1,71
% wariancji	21,3	7,2	6,6	4,9	4,6	4,2	3,9	3,6
Nr pozycji	ładunki							
33	0,74							
17	0,66							
25	0,64							
35	0,64			0,37				
11	0,59							
41	0,58							
44	0,53					0,32		
19	0,52							
28	0,50							
9	0,46							
18	0,44		0,37					
1	0,44				-0,37			
27	0,41							
29		0,80						
13		0,72						
5		0,69						
6		0,56						
30		0,55		0,34				
22		0,52						
46		0,51						
14		0,44				0,37		

Tabela 1 (cd.)

CZYNNIKI	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Wartość własna	10,22	3,45	3,15	2,38	2,21	2,01	1,86	1,71
% wariacji	21,3	7,2	6,6	4,9	4,6	4,2	3,9	3,6
Nr pozycji	ładunki							
23			0,69					
31			0,62					
47			0,62					
16			0,58					
15			0,57			0,36		
7			0,41	0,35				
45				0,83				
21				0,64				
36				0,46				
38	0,36			0,44				
43	0,34			0,40				
39				0,40				
3					0,60			
2					0,59			
34					0,55		0,37	
32						0,67		
8			0,33			0,52		
24			0,32			0,50		
48						0,50		
40						0,41		
37							0,59	
20							0,57	
12							0,52	
26								0,63
10								0,55
4				0,30			0,35	0,47
42				0,30			-0,32	0,40

Uzyskana struktura czynnikowa polskiego przekładu CRI – Youth Form nie jest zgodna z oryginałem, choć w większości czynników bardzo do niego podobna lub tożsama (czynniki III i VI). Analiza treściowa wyodrębnionych czynników pokazała, że ogólnie są one jednorodne i doprowadziła do następującej ich charakterystyki: **czynnik I** – analiza sytuacji problemowej i poszukiwanie wsparcia odzwierciedlające strategie skoncentrowane na problemie; **czynnik II** – dystansowanie się (por. Lazarus, Folkman 1984); **czynnik III** – poszukiwanie zastępczych wzmocnień (por. Moos 1993);

czynnik V – redukcja przykrych emocji poprzez mówienie o problemie odzwierciedlająca strategię skoncentrowane na emocjach; **czynnik VI** – wyładowanie emocjonalne (por. Moos 1993) obejmujące strategię konfrontacyjne, skoncentrowane na emocjach; **czynnik VII** – podejmowanie wysiłków w celu rozwiązania problemu; **czynnik VIII** – dostrzeganie pozytywnych stron sytuacji problemowej, pozytywne przewartościowanie (por. Moos 1993). Jedynie **czynnik IV** nie daje się jednoznacznie zdefiniować. W jego skład wchodzi pozycje odzwierciedlające zarówno przybliżające do problemu jak i unikowe strategię radzenia sobie, poznawcze oraz behawioralne. W tab. 2 przedstawiono skład i treść wyodrębnionych przez autorkę czynników z odniesieniem poszczególnych pozycji do wersji oryginalnej.

Tabela 2

Struktura czynnikowa polskiego przekładu kwestionariusza CRI – Youth Form (treść pozycji wchodzących w skład czynników oraz ich odniesienie do wersji oryginalnej)

Skład czynnika (nr pozycji)	Treść pozycji	Skala oryginalnej wersji
33	Próbowałem zrozumieć, dlaczego właśnie mnie to spotkało.	AL
17	Powtarzałem w myślach, co powinienem powiedzieć lub zrobić.	AL
25	Myślałem o tym, jak to wszystko się potoczy.	AL
35	Prosiłem przyjaciela o pomoc w rozwiązaniu tego problemu.	W
11	Rozmawiałem o problemie z przyjacielem.	W
41	Myślałem o nowych trudnościach i problemach, które jeszcze mogą mnie spotkać.	AL
44	Pokonywałem problem krok po kroku, dzień po dniu.	RP
19	Rozmawiałem z kimś z dorosłych o problemie.	W
28	Próbowałem przynajmniej dwóch różnych sposobów rozwiązania problemu.	RP
9	Próbowałem spojrzeć na problem z dystansu i myśleć o nim bez emocji.	AL
18	Próbowałem widzieć dobre strony całej sytuacji.	PP
1	Myślałem o różnych sposobach rozwiązania tego problemu.	AL
27	Szukałem pomocy u innych osób lub grup ludzi, którzy mieli problemy podobne do moich.	W
29	Odsuwałem od siebie myśli o problemie, choć wiedziałem, że kiedyś i tak będę musiał stawić mu czoła.	U
13	Próbowałem nie myśleć o problemie.	U
5	Próbowałem zapomnieć o całej sprawie.	U
6	Czułem, że czas może wszystko zmienić, a jedynym wyjściem jest czekanie.	A/R
30	Godziłem się z tą sytuacją uważając, że i tak nic na to nie można poradzić.	A/R
22	Myślałem, że los przyniesie rozwiązanie.	A/R
46	Traciłem nadzieję, że kiedykolwiek będzie tak jak dawniej.	A/R
14	Zdawałem sobie sprawę, że nie mogę kontrolować tego, co się dzieje.	A/R

Tabela 2 (cd.)

Skład czynnika (nr pozycji)	Treść pozycji	Skala oryginalnej wersji
23	Więcej czytałem, aby sprawić sobie przyjemność.	ZW
31	Zacząłem poświęcać więcej czasu zajęciom, które sprawiają mi przyjemność.	ZW
47	Szukałem nowych sposobów, aby cieszyć się życiem.	ZW
16	Wykorzystywałem szansę i podejmowałem ryzyko.	WE
15	Próbowałem zdobyć nowych przyjaciół.	ZW
7	Robiłem różne nowe rzeczy.	ZW
45	Próbowałem zaprzeczać temu, jak poważny był ten problem w rzeczywistości.	U
21	Wyobrażałem sobie, że jest lepiej niż było w rzeczywistości.	U
36	Próbowałem nauczyć się robienia wielu rzeczy bardziej samodzielnie.	RP
38	Byłem przygotowany na najgorsze.	A/R
43	Liczyłem na zrozumienie i sympatię innych.	W
39	Poświęcałem więcej czasu szkole i różnym zajęciom, by lepiej radzić sobie z problemem.	ZW
3	Rozmawiałem z rodzicami lub innymi osobami w rodzinie o tym problemie.	W
2	Mówiłem sobie różne rzeczy, aby poczuć się lepiej.	PP
34	Mówiłem sobie, że wszystko będzie dobrze.	PP
32	Pląkałem, aby sobie ulżyć.	WE
8	Wyładowywałem się na innych, gdy czułem się smutny lub zły.	WE
24	Krzyczałem, wrzeszczałem, aby się rozładować.	WE
48	Słuchałem muzyki, aby poczuć się lepiej.	WE
40	Robiłem cokolwiek, aby coś zrobić, choć wiedziałem, że to nic nie da.	WE
20	Wiedziałem czego chcę i próbowałem to osiągnąć.	RP
12	Wiedziałem jak należy postąpić i bardzo starałem się problem rozwiązać.	RP
37	Pragnąłem, aby problem w jakiś sposób zniknął.	U
26	Myślałem o tym, że moja sytuacja jest lepsza niż innych mających podobne problemy.	PP
10	Mówiłem sobie, że mogło być jeszcze gorzej.	PP
4	Robiłem plan rozwiązania problemu i działałem zgodnie z nim.	RP
42	Zastanawiałem się nad tym, jak ten problem może zmienić moje życie na lepsze.	PP

Skróty nazw skal wyróżnionych przez Moosa: AL – Analiza Logiczna, PP – Pozytywne Przewartościowanie, W – Poszukiwanie Wsparcia, RP – Podjęcie Działania Rozwiązującego Problem, U – Unikanie Poznawcze, A/R – Akceptacja/Rezygnacja, ZW – Poszukiwanie Zastępczych Wzmocnień, WE – Wyładowanie Emocjonalne.

RZETELNOŚĆ KWESTIONARIUSZA

Sama struktura czynnikowa nie przesądza jeszcze o wartości kwestionariusza. W celu oszacowania rzetelności powstałych na drodze analizy czynnikowej wymiarów oceniono ich zgodność wewnętrzną (współczynnik alpha Cronbacha) oraz stabilność bezwzględną (współczynnik r -Pearsona).

Wartości współczynnika alpha Cronbacha wahają się od umiarkowanych 0,64 (czynnik VII) do zadowalających 0,87 (czynnik I).

W ocenie stabilności wyodrębnionych wymiarów oparto się na danych z dokonanych dwukrotnie, w odstępie jednego miesiąca, badań uczniów szkół średnich ($N = 160$). Współczynniki stabilności należą do umiarkowanych – wahają się od 0,65 (czynnik II) do 0,73 (czynnik VIII). Przyjmują nieco wyższe wartości w grupie dziewcząt ($r_{sr.} = 0,69$) w porównaniu z grupą chłopców ($r_{sr.} = 0,64$), ale różnice te nie są istotne statystycznie.

Zgodność wewnętrzną i stabilność bezwzględną poszczególnych czynników oraz ich średnie i odchylenia standardowe ilustruje tab. 3.

Tabela 3

Własności psychometryczne wyodrębnionych czynników polskiego przekładu CRI – Youth Form

Czynniki	M ($N = 160$)	s ($N = 160$)	α ($N = 160$)	r		
				ogółem ($N = 160$)	DZ ($N = 75$)	CH ($N = 65$)
I	34,00	8,26	0,87	0,67	0,70	0,60
II	20,32	5,18	0,80	0,65	0,66	0,59
III	16,55	4,11	0,75	0,67	0,68	0,62
IV	13,43	4,06	0,77	0,68	0,69	0,62
V	7,26	2,10	0,60	0,69	0,69	0,65
VI	13,55	3,23	0,65	0,71	0,70	0,69
VIII	6,3	2,29	0,64	0,72	0,72	0,68
IX	11,06	2,09	0,70	0,73	0,72	0,70

$p < 0,001$, M – średnia arytmetyczna, s – odchylenie standardowe, α – współczynnik zgodności wewnętrznej alpha Cronbacha, r – współczynnik stabilności bezwzględnej r -Pearsona, DZ – dziewczęta, CH – chłopcy.

TRAFNOŚĆ TEORETYCZNA KWESTIONARIUSZA

Trafność teoretyczną polskiego przekładu kwestionariusza oszacowano poprzez zbadanie różnic między grupami, które zgodnie z założeniami teoretycznymi powinny różnić się między sobą (Ferguson, Takane 1997; Magnusson 1991). Porównano między sobą wyniki badań dwóch grup

chłopców: 31-osobowej grupy wychowanków Ośrodka Szkolno-Wychowawczego i dobranej pod względem liczebności i zmiennych demograficznych grupy kontrolnej. Założono, że w grupie kryterialnej znajdują się osoby z zaburzeniami zachowania, a tym samym stosujące odmienne od osób z grupy kontrolnej strategie zmagania się z sytuacjami trudnymi. Zgodnie z doniesieniami R. H. Moosa (1993) chłopcy z zaburzeniami zachowania w porównaniu ze swoimi zdrowymi rówieśnikami powinni istotnie częściej posługiwać się takimi strategiami, jak Unikanie Poznawcze, Akceptacja/Rezygnacja i Wyładowanie Emocjonalne. W celu oszacowania tych różnic zastosowano test *t*-Studenta na poziomie wyodrębnionych wcześniej ośmiu czynników.

Analiza wyników pokazała, że w siedmiu na osiem skal nie występują istotne statystycznie różnice w strategiach radzenia sobie ze stresem między chłopcami o przeszłości kryminalnej, a ich rówieśnikami z grupy kontrolnej. Różnice takie wystąpiły jedynie w czynniku II, którego skład odzwierciedla takie sposoby radzenia sobie z sytuacją trudną, jak unikanie myślenia o problemie, rezygnacja z prób poradzenia sobie z sytuacją trudną. Na podstawie wyników nie można jednak powiedzieć, że chłopcy z grupy kryterialnej częściej stosują takie właśnie strategie radzenia sobie.

WNIOSKI

Wyniki przeprowadzonej analizy czynnikowej wskazują, że struktura czynnikowa polskiego przekładu kwestionariusza CRI – Youth Form nie jest zgodna z oryginałem. Fakt ten nie świadczy jednak o małej wartości psychometrycznej omawianego kwestionariusza. W siedmiu na osiem czynników treść pozycji wchodzących w skład każdego z nich jest podobna. Wyjątek stanowi czynnik IV. Współczynniki zgodności wewnętrznej wyodrębnionych przez autorkę wymiarów są zbliżone do tych, jakie otrzymał H. Moos w ośmiu czynnikach wersji oryginalnej. Współczynniki stabilności polskiego przekładu kwestionariusza są wyższe od tych, jakimi charakteryzuje się wersja oryginalna. Jednakże duża różnica między kolejnymi badaniami (w oryginalnej wersji 12–15 miesięcy, w polskiej 1 miesiąc) nie pozwala na twierdzenie, że polski przekład kwestionariusza jest bardziej stabilny od oryginału. Krótszy odcinek czasu między badaniami powoduje, że możemy się spodziewać wyższego współczynnika korelacji między dwoma zbiorami wyników (Brzeziński 1996). Badania nie potwierdziły trafności teoretycznej kwestionariusza. Przyczyn takiego stanu rzeczy można szukać m. in. w źle dobranym kryterium zewnętrznym. Przyjęto *a priori*, że w skład grupy kontrolnej wchodzi osoby z zaburzeniami zachowania, a tym samym stosujące odmienne od osób z grupy kontrolnej strategie radzenia sobie ze stresem.

Zebrane dane na temat rzetelności i trafności polskiego przekładu R. H. Moosa Coping Responses Inventory – Youth Form wskazują na

możliwość zastosowania kwestionariusza do badania strategii radzenia sobie ze stresem u młodzieży. Wyodrębnione czynniki odzwierciedlające określone strategie radzenia sobie ze stresem są wystarczająco rzetelne. W dalszych pracach zmierzających do udoskonalenia kwestionariusza konieczne jest przeprowadzenie badań wśród osób młodszych, czyli od 12. roku życia, dokładne oszacowanie trafności kwestionariusza oraz sprawdzenie, czy wyodrębnione wymiary są stabilne w badaniu różnych grup osób.

BIBLIOGRAFIA

- Brzeczński J. (1996), *Metodologia badań psychologicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Ferguson G. A., Takane Y. (1997), *Analiza statystyczna w psychologii i pedagogice*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Lazarus R. S. (1990), *Stress, Coping and Illness*, [in:] H. S. Friedman (ed.), *Personality and disease*, John Wiley & Sons, New York, 97–119
- Lazarus R. S., Folkman S. (1984), *Stress, Appraisal and Coping*, Springer, New York
- Magnusson D. (1991), *Wprowadzenie do teorii testów*, PWN, Warszawa
- Moos R. H. (1993), *Coping Responses Inventory Youth Form. Professional Manual*, Psychological Assessment Resources, Inc., Odessa
- Wrześniewski K. (1996a), *Pomiar radzenia sobie ze stresem. Wybrane zagadnienia*, „Promocja Zdrowia, Nauki Społeczne i Medycyna”, 8–9, 34–46
- Wrześniewski K. (1996b), *Style a strategie radzenia sobie ze stresem. Problemy pomiaru*, [w:] I. Heszen-Niejodek, Z. Ratajczak (red.), *Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 44–64

SYLWIA SZYMAŃSKA

RELIABILITY AND VALIDITY OF COPING RESPONSES INVENTORY – YOUTH FORM BY R. H. MOOS (THE POLISH VERSION)

The aim of the study was an appraisal of reliability and validity of the Coping Responses Inventory – Youth Form (CRI – Youth Form) (the Polish version). The CRI – Youth Form is a measure of eight different kinds of coping with stress. It is suitable for assessing young people aged between 12 and 18. Two samples were studied: 1) secondary school students (N = 160); 2) boys with criminal records (N = 31) and a control group of boys (N = 31). The validity was measured by factor analysis and construct validity. Eight factors were obtained, seven of them similar to the American ones. Analysis of internal consistency and stability showed satisfactory reliability of these factors. The construct validity was low.

Key words: stress, coping, inventory, reliability, validity.